

ПРІОРИТЕТИ СТАЛОГО ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

У статті проаналізовано сучасний стан і розглянуто проблеми інноваційної діяльності на макrorівні. Обґрунтовано пріоритети інноваційного розвитку національної економіки на сучасному етапі.

Постановка проблеми. Сьогодні актуальним є аналіз сучасного стану національних економік, ступеня їх інтеграції у світовий економічний простір та розробка шляхів їх переведення на вищі технологічні уклади в умовах інформатизації суспільства. Інформаційні технології і комп'ютерна мережа Інтернет прискорюють створення нового знання, появу сучасних технологій і впровадження їх у виробництво. Традиційні види діяльності, що належать до економіки, фінансів, освіти та управління, стали частково або повністю здійснюватися в комп'ютерній мережі Інтернет, яка перетворюється на глобальний світовий ринок і інфраструктуру нової інформаційної економіки.

Упровадження інновацій, випуск інноваційних товарів і надання інноваційних послуг впливають на основні процеси, що визначають конкурентоспроможність національної економіки.

У сучасних умовах розвиток національної економіки гальмується з причин переважання в українській економіці третього і четвертого технологічних укладів, недостатньої організаційної і фінансової підтримки впровадження укладів більш високого рівня з боку держави. Разом із тим Україна має науковий і кадровий потенціал, що може служити основою для переходу до п'ятого, а далі і до шостого технологічних укладів у національній економіці. Проблема полягає у формуванні такої стратегії розвитку національної економіки, у якій би знайшли своє віддзеркалення основні чинники економічного зростання в умовах формування інформаційної економіки та яка гарантувала би сталий розвиток і підвищення якості життя населення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні і практичні питання інноваційного розвитку національної економіки широко висвітлено в роботах українських учених. Значний внесок у дослідження методології перспективного планування й прогнозування зробили видатні науковці В. Геєць [4, 5, 6, 14, 15], В. Семиноженко [14], В. Бурлака [1, 2], Б. Кваснюк [6], в теорію і методологію технологічного передбачення – М. Згуровський [10].

Серед учених СНД дослідженнями економічної динаміки займаються С. Глазьев, Д. Львов, Г. Фетисов [8, 9], дослідження яких пов'язані із забезпеченням технологічного прориву на основі довгострокового прогнозу інноваційного розвитку. Ю. Яковець визначав, що причиною зміни укладів є технічний прогрес і класифікував уклади за трьома ознаками: за сферою дії, за територіальною ознакою і за тривалістю [11],

Існуючі теоретичні розробки зробили цінний вклад у становлення наукових уявлень про інноваційний напрям розвитку національної економіки. Проте невирішеними залишаються проблеми визначення особливостей економічного зростання та інноваційного сталого розвитку в умовах інформаційної економіки, виокремлення його основних чинників, що дозволяють сформулювати цілі й стратегію їх досягнення.

Метою дослідження є розробка шляхів інноваційної модернізації та підвищення конкурентоспроможності економіки України на основі виявлення змін основних чинників економічного зростання в умовах інформаційної економіки.

Основні результати дослідження. Для розв'язання проблеми інноваційного розвитку, особливо у період світової кризи і подолання її наслідків, важливо визначити основні чинники економічного зростання.

Головними з них є підвищення продуктивності національного господарства та якості життя населення. Досвід розвинутих країн свідчить, що у сучасних умовах під впливом зростаючих потоків інформації змінюється склад продуктивних сил і поширюється інноваційний напрям соціально-економічного розвитку. Серед нових чинників економічного зростання відзначається інтелектуальний і соціальний капітал, глобальне поширення знань і технологій.

Технологічні уклади характеризуються набором технологій, знань та навичок, одержаних у результаті науково-технічного прориву, та відображають ефективність і конкурентоспроможність економіки на певній сходинці її розвитку. Структурні зрушення в світовій економіці супроводжуються процесом заміщення домінуючих технологічних укладів, що відкриває нові можливості економічного зростання. Одні країни стикаються із знеціненням технологій у галузях застарілого технологічного укладу, а інші, що встигли сформувати виробничо-технологічні системи нового технологічного укладу, стають акумуляторами капіталу, який вивільняється із застарілих виробництв. Зміна домінуючих технологічних укладів супроводжується серйозними зрушеннями в міжнародному поділі праці.

Досвід розвинутих країн свідчить, що у сучасних умовах підсилюється інноваційний напрям їх сталого економічного розвитку. Під впливом зростаючих потоків інформації і знань змінюється склад продуктивних сил. Серед нових чинників економічного зростання відзначається інтелектуальний і соціальний капітал. Потужним джерелом зростання економіки розвинених країн є новий технологічний уклад, який характеризується насамперед такими принциповими рисами, як інтеграція країни та її господарюючих суб'єктів у світову економіку та інформаційна революція. Внаслідок залучення нових чинників деякі країни, що розвиваються, на сьогодні мають більш високі темпи зростання, ніж розвинуті. Прикладом високих темпів зростання економік можуть бути Китай, Індія та інші країни Південно-Східної Азії, які навіть під час кризи 2009 р. мали середньорічне зростання ВВП вище за 10 %. Їх результати підтверджують, що натеper основним чинником зростання є глобальне поширення знань і технологій [7, с. 67].

Інноваційний розвиток національної економіки є процес комплексного використання результатів науково-технологічного прогресу у всіх сферах виробництва й управління, а також створення нових інноваційних форм, до яких належать ринки і організації, інститути малого бізнесу й економічні агенти у комп'ютерній мережі Інтернет.

Сутність інноваційного розвитку полягає у підвищенні ефективності функціонування господарської і соціальної систем країни на підставі створення умов реалізації інновацій на різних рівнях економіки, впровадження інновацій, що сприяє сталому розвитку економіки, підвищує її конкурентоспроможність. Поширення комп'ютерних інформаційних технологій дозволяє в реальному часі відстежувати всі виробничі процеси, попит на продукцію, швидко приймати необхідні рішення.

Важливу роль в інноваційному розвитку відіграє інноваційний потенціал, що включає матеріально-технічну базу, людський капітал і середовище їх взаємодії. Інноваційний розвиток неможливо відокремлювати від сталого зростання, оскільки нові технології повинні зберігати ресурсний потенціал країни, сприяти поліпшенню життєвих умов населення, не завдавати шкоди довкіллю і середовищу.

Аналіз трансформаційних процесів в Україні показав, що характерним для економіки є розвиток інформаційної індустрії, формування єдиного інформаційного простору, інформатизація всіх сфер виробничо-господарської діяльності, розвиток міжнародної співпраці у вирішенні глобальних проблем використання інформаційних технологій. Інформатизація економіки означає як її технічне переозброєння на основі комп'ютерної техніки та інформаційних технологій, так перетворення інформації на економічний ресурс. Вклад інформації в економічне зростання слід визначати через інноваційну складову.

Комп'ютерна мережа Інтернет, що використовує систему електронних платежів, дозволяє регулювати попит, пропозицію й ціноутворення. У мережі функціонують підприємства з корпоративною формою власності, що виробляють у своїх підрозділах продукт з новими якостями – інформацію. Комп'ютерна мережа Інтернет робить обмін товарами і послугами простішим для покупців і продавців, оскільки їм зручніше знайти один одного, відшукати вигідніші ціни. Інтернет усуває посередників, надає можливість здійснювати прямі контакти виробників і споживачів, знімає бар'єри виходу підприємств на нові ринки.

Динаміка основних показників інноваційної діяльності у національній економіці демонструє її рух у напрямі подальшого розвитку. За даними Держкомстату України [13] загальна сума витрат на інновації українських підприємств суттєво зросла. Якщо у 2000 р. вона складала 1760,1 млн грн, то у 2011 р. зросла до 14333,9 млн грн. При чому значну частку цих капіталовкладень – більш ніж 73 % – складає придбання машин, обладнання та програмного забезпечення, і лише 7,5 % від загальних сум припадає на наукові дослідження і розробки. Разом із тим слід зазначити, що питома вага підприємств, що займалися інноваціями за останнє десятиріччя є низькою і недостатньою для забезпечення економічного зростання на базі інноваційного розвитку (табл. 1).

Таблиця 1 – Інноваційна активність підприємств України

	Питома вага підприємств, що займалися інноваціями	Загальна сума витрат	У тому числі за напрямками						
			дослідження і розробки ¹	у тому числі		придбання інших зовнішніх знань ²	підготовка виробництва для впровадження інновацій ³	придбання машин обладнання та програмного забезпечення ⁴	інші витрати
				внутрішні НДР	зовнішні НДР				
	%	млн грн							
2000	18,0	1760,1	266,2	X	X	72,8	163,9	1074,5	182,7
2001	16,5	1979,4	171,4	X	X	125,0	183,8	1249,4	249,8
2002	18,0	3018,3	270,1	X	X	149,7	325,2	1865,6	407,7
2003	15,1	3059,8	312,9	X	X	95,9	527,3	1873,7	250,0
2004	13,7	4534,6	445,3	X	X	143,5	808,5	2717,5	419,8
2005	11,9	5751,6	612,3	X	X	243,4	991,7	3149,6	754,6
2006	11,2	6160,0	992,9	X	X	159,5	954,7	3489,2	563,7
2007	14,2	10850,9	986,5	793,6	192,9	328,4	X	7471,1	2064,9
2008	13,0	11994,2	1243,6	958,8	284,8	421,8	X	7664,8	2664,0
2009	12,8	7949,9	846,7	633,3	213,4	115,9	X	4974,7	2012,6
2010	13,8	8045,5	996,4	818,5	177,9	141,6	X	5051,7	1855,8
2011	16,2	14333,9	1079,9	833,3	246,6	324,7	X	10489,1	2440,2

¹ з 2007 року сума внутрішніх та зовнішніх НДР;

² до 2007 року придбання нових технологій;

³ з 2007 року показник віднесено до інших витрат;

⁴ до 2007 року придбання машин та обладнання, пов'язані з упровадженням інновацій.

У господарській системі України домінують третій і четвертий технологічні уклади, які разом становлять 95 % національної економіки, тоді як забезпечити інноваційний розвиток може лише п'ятий уклад. Питома вага інноваційної продукції у загальному обсязі промислової продукції є низькою і недостатньою для забезпечення економічного зростання на базі інноваційного розвитку.

Законодавча база, що регулює інноваційний розвиток в Україні, створює безліч перешкод, які гальмують інноваційний процес. На сьогоднішній день у країні слабка фінансова підтримка інноваційної діяльності підприємств особливо малого і середнього бізнесу, недосконала система обліку інновацій.

Пріоритетні напрями інноваційної діяльності підприємств не підтримуються бюджетними коштами, а у виробників відсутні власні засоби, недостатнє технічне і кадрове забезпечення.

Дослідження показало, що майже 53 % із загальної суми витрат на фінансування інноваційної діяльності підприємств України складають власні кошти підприємств, 10,4 % – фінансування з державного бюджету, і лише 0,04 % – кошти іноземних інвесторів (табл. 2).

Таблиця 2 – Джерела фінансування інноваційної діяльності підприємств України

	Загальна сума витрат	У тому числі за рахунок коштів			
		власних	державного бюджету	іноземних інвесторів	інші джерела
млн грн					
2000	1757,1	1399,3	7,7	133,1	217,0
2001	1971,4	1654,0	55,8	58,5	203,1
2002	3013,8	2141,8	45,5	264,1	562,4
2003	3059,8	2148,4	93,0	130,0	688,4
2004	4534,6	3501,5	63,4	112,4	857,3
2005	5751,6	5045,4	28,1	157,9	520,2
2006	6160,0	5211,4	114,4	176,2	658,0
2007	10850,9	7999,6	144,8	321,8	2384,7
2008	11994,2	7264,0	336,9	115,4	4277,9
2009	7949,9	5169,4	127,0	1512,9	1140,6
2010	8045,5	4775,2	87,0	2411,4	771,9
2011	14333,9	7585,6	149,2	56,9	6542,2

У сучасних умовах підґрунтям економічного зростання є структурно-інноваційний потенціал, який дозволяє найбільш ефективно використовувати людські та природні ресурси, здійснювати справедливий розподіл доходів і створювати умови розвитку інституційного середовища для розвитку національної економіки. Особливу роль у забезпеченні сталого інноваційного розвитку відіграють людський, соціальний та інтелектуальний капітал.

Інформаційна економіка потребує сформованості у кожного індивіда необхідних знань та навичок, які можуть забезпечити не тільки висококваліфіковану працю, а й творчі здібності, що потрібні для створення та впровадження інновацій. При цьому зростають вимоги до сфери освіти як системи формування інтелектуального капіталу суспільства.

Сьогодні головна причина зростання чисельності підприємців у сфері інформаційних технологій і підґрунтя електронної комерції полягає в мінімальності необхідного початкового капіталу і залежності успіху бізнесу від інтелектуальних здібностей самого підприємця. Інтернет, локальні мережі, інші складові комп'ютерних технологій містять комп'ютери як устаткування, програмне забезпечення, засоби зв'язку. Все це впливає на сучасні темпи зростання і трансформації в економіці.

Інформатизація є однією з важливих складових інноваційного розвитку, оскільки поєднує процеси створення і використання комп'ютерів, комп'ютерних мереж та інформаційних технологій і є технологічною базою для створення нових продуктів і послуг, забезпечує і прискорює процеси передачі й обробки інформації, прийняття управлінських рішень, є вагомим підґрунтям для удосконалення менеджменту сучасних підприємств.

Кінцевим результатом, пріоритетом інноваційного розвитку є конкурентоспроможність національної економіки. Вона має різноманітні якісні і кількісні оцінки, серед яких слід виділити економічний потенціал, участь підприємств у зовнішньоекономічній діяльності країни, обсяг інвестиційних потоків, бізнес-клімат, розвиток освіти, науки і технологій, науко місткість продукції.

Висновки. Сталий розвиток національної економіки передбачає об'єднання матеріального виробництва, інформаційного та інтелектуального середовища з інноваційними процесами, що забезпечуватиме підвищення конкурентоспроможності держави. Інноваційні процеси є невід'ємною частиною сучасного соціально-економічного прогресу, що вимагає залучення усіх сфер суспільного виробництва, науки і освіти, малого бізнесу. Саме малий бізнес дозволяє вирішувати завдання забезпечення зайнятості населення, швидкого перепрофілювання підприємств і масової участі в інноваційних процесах, пов'язаних із розробкою і впровадженням нових технологій.

Серед проблем сталого інноваційного розвитку національної економіки слід виділити наступні: недостатня питома вага п'ятого технологічного укладу, в результаті чого економіка орієнтована на дешеву працю, застарілі технології й архаїчне устаткування; недосконалість законодавчої бази; слабка фінансова підтримка науки і освіти з боку держави; недостатність власних коштів підприємств; тривалий термін окупності нововведень; слабкий попит на вітчизняну продукцію.

Пріоритетами сталого інноваційного розвитку національної економіки є виробничі та організаційні технології, які забезпечують саморозвиток економіки на основі ресурсо- та енергозбереження, покращення якості життя, охорони довкілля. Стратегічною метою є створення умов розвитку інформатизації, інформаційних технологій, комп'ютерних мереж, інтелектуальної праці на підставі зростання наукомісткої продукції, забезпечення якісної освіти і створення умов розвитку національної науки.

Найважливішою метою інформатизації слід вважати підвищення національного науково-дослідного потенціалу шляхом інтелектуалізації робочих місць, заміни реального експерименту комп'ютерним; забезпечення доступу до світової наукової бази даних; включення досвіду провідних фахівців в експертні системи і впровадження їх у практику роботи організацій. Пріоритетний розвиток людського ресурсу, впровадження менеджменту знань та формування на основі цього креативної мережі.

Для забезпечення інноваційного розвитку підприємств, особливо малого і середнього бізнесу, доцільно створити механізм охорони інтелектуальної промислової власності і умови ліквідності інтелектуальної власності як об'єкта ринку. Для цього потрібно створити державну мережу центрів поширення нововведень із наданням консультаційних послуг підприємствам. Функціонування ринку інноваційних технологій та створення єдиної державної інформаційної бази про зареєстровані інноваційні пропозиції надасть змогу малому бізнесу самостійно обирати потрібну технологію для її подальшої комерціалізації. Інноваційна політика має вирішувати стратегічні проблеми фінансування інновацій, створювати умови для банківського кредитування інноваційних підприємств.

Література

1. Бурлака В. Г. Ефективність інноваційного механізму в модернізації нафтового сектору України / В. Г. Бурлака // Актуальні проблеми економіки. – 2011. – № 8. – С. 116-124.
2. Бурлака В. Г. Структурні складові технологічної конкурентоспроможності промисловості України в умовах світової фінансової кризи / В. Г. Бурлака // Актуальні проблеми економіки. – 2011. – № 7. – С. 68-74.
3. Бураковський І. В. Соціально-економічний розвиток : амбітні наміри та суперечливі дії / І. В. Бураковський // Національна безпека і оборона. – 2006. – № 10. – С. 26-44.
4. Гальчинський А. С. Інноваційна стратегія українських реформ / А. С. Гальчинський, В. М. Геєць., В. М. Кінах, В. П. Семиноженко. – К. : Знання України, 2002. – 326 с.
5. Геєць В. М. Нестабільність та економічне зростання / В. М. Геєць. – Х. : Форт, 2007. – 344 с.
6. Геєць В. М. Трансформація моделі економіки України / В. М. Геєць, Б. Є. Кваснюк, М. І. Зверков. – К. : Логос, 1999. – 500 с.

7. Геселева Н. В. Механізми модернізації і технологічного розвитку економіки України / Н. В. Геселева // Актуальні проблеми економіки. – 2011. – № 11. – С. 64-72.
8. Глазьев С. Ю. Экономическая теория технического развития / С. Ю. Глазьев. – М. : Наука, 1990. – 232 с
9. Глазьев С. Ю. Эволюция технико-экономических систем : возможности и границы централизованного регулирования / С. Ю. Глазьев, Д. С. Львов, Г. Г. Фетисов. – М. : Наука, 1992. – 208 с.
10. Згуровський М. З. Технологическое предвидение / М. З. Згуровський, Н. Д. Панкратова ; Нац. акад. наук Украины. Ин-т прикладного системного анализа. – К. : Політехніка, 2005. – 154 с.
11. Кузык Б. Н. Россия 2050. Стратегия инновационного прорыва / Б. Н. Кузык, Ю. В. Яковец. – М. : Экономика, 2004. – 632 с.
12. Наукова та інноваційна діяльність в Україні : стат. зб. – К. : Держкомстат України, 2010. – 347 с.
13. Статистична інформація / Державний комітет статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua.
14. Стратегічні виклики XXI ст. суспільству та економіці України : в 3 т. / за ред. В. М. Гейця, В. П. Семиноженка, Б. Є. Кваснюка. – К. : Фенікс, 2007. – Т. 2 : Інноваційно-технологічний розвиток економіки. – 563 с.
15. Трансформаційні процеси та економічне зростання в Україні / за ред. В. М. Гейця. – Х. : Форт, 2003. – 440 с.
16. Яковец Ю. В. Эпохальные инновации XXI века / Ю. В. Яковец. – М. : Экономика, 2004. – 446 с.
17. Freeman A., Soete, L. (1997). The Economics of Industrial Innovation. 3rd Edition. Cambridge, Massachusetts, The MIT Press, 470 p.
18. Korotaev, A., Tsirel, S. (2010). A Spectral Analysis of World GDP Dynamics: Kondratieff Waves, Kuznets Swings, Juglar and Kitchin Cycles in Global Economic Development, and the 2008-2009 Economic Crisis. Structure and Dynamics, 4 (1); 3-57.

К. Ю. Ягельська

ПРИНЦИПИ НАЦІОНАЛЬНОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

У статті розкрито зміст поняття національного економічного розвитку та розглянуто класичні принципи економічного розвитку. В результаті аналізу сформульовано сучасні принципи національного економічного розвитку.

Постановка проблеми. Досить довго традиційна економічна наука описувала механізми функціонування економічних систем, не приділяючи належної уваги закономірностям розвитку. На сьогодні актуальність дослідження проблем розвитку очевидна, проте широке коло питань, яке охоплює цей складний процес, вимагає багато часу та зусиль.

Розвиток світового господарства носить доволі дуалістичний характер. З одного боку, він сприяє динамічній взаємодії національних економік, з іншого – посилюється відмінність соціально-економічного розвитку між більш розвиненими країнами й тими, що перебувають на трансформаційному етапі. Це обумовлює необхідність індивідуалізації підходів до винайдення напрямів забезпечення національного економічного розвитку. Досвід розвинених країн забезпечує послідовників практичним інструментарієм, який, частіше за все, не може бути унікальним рецептом для всіх.